

Η ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΣ ΕΝ ΤΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ «ΩΡΑΙΟΥ» ΠΑΡΑ ΚΙΚΕΡΩΝΙ (*De Oratore*, III, 46, 180)

Ὁ ρήτωρ Κικέρων ἐν τῷ μνημονευομένῳ ἀνωτέρῳ συγγράμματι αὐτοῦ πραγματεύεται περὶ ζητημάτων ἀναγομένων εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ «καλοῦ». Θὰ ἡδύνατο τις νὰ μνημονεύσῃ καὶ ἄλλας, αἰσθητικοῦ περιεχομένου, ἀντιλήψεις τοῦ Κικέρωνος¹, εἰς ἃς ὁ Ρωμαῖος ρήτωρ καὶ φιλόσοφος ἐκθέτει καὶ λύει ἱκανῶς πως διάφορα προβλήματα τῆς συγχρόνου αἰσθητικῆς καὶ τέχνης.

Ἄλλ' ὥς γνωστόν, εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς ἀπλῆς ἀνακοινώσεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῶσι τὰ ἀνωτέρω, διὸ καὶ θὰ χωρήσωμεν εἰς τὴν παρὰθεσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος προβλήματος, τὸ ὅποιον καὶ θὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς παρούσης συζητήσεως.

Ἐν τῷ *De Oratore* ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος ἀναγράφονται τὰ κάτωθι:

«Columnae templa et porticus sustentant; tamen habent non plus utilitatis quam dignitatis – Capitoli fastigium illud et ceterarum aedium non venustas sed necessitas ipsa fabricata est. Nam cum esset habita ratio quem ad modum ex utraque tecti parte aqua delaberetur, utilitatem templi fastigi dignitas consecuta est, ut etiam si in caelo Capitolium statueretur ubi imber esse non posset, nullam sine fastigio dignitatem habiturum fuisse videatur».

Κατὰ τὸν Κικέρωνα, ἡ καλαισθητικὴ ἀπόλαυσις γεννᾶται, ὥς ἀναφαίνεται ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ, μόνον ὅταν ἡ «Dignitas» ἢ ἡ «Venustas», ἥτοι ἡ ἔννοια τοῦ «ώραιου» (= Pulchritudo)² τυγχάνῃ ταυτόσημος πρὸς σκοπιμότητά τινα, ἥτοι, ὅταν ἡ ἔννοια τοῦ «χρησίμου» ἀποτελῇ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν, ἵνα ἀντικείμενόν τι πληροῖ τοὺς «ὄρους» τοῦ «καλοῦ», ὥς ἐδίδαξαν οἱ Σωκράτης, Πλάτων³, Nietzsche κ.ἄ.

1. Πβ. *De Oratore* II, c. 7, καὶ III c. 50. – *De fin. bon.* IV, 4, 10. – *De Off.* I, c. 36. Πβ. καὶ W. KROLL, *M. Tullii Ciceronis Orator*, 1913.

2. Ὁ Κικέρων προσδιορίζει τὴν ἔννοιαν τοῦ «καλοῦ» (Pulchritudo) διὰ τῶν λέξεων «Venustas» καὶ «Dignitas» ἐκ τῶν ὁποίων, ἡ μὲν πρώτη προσδιορίζει τὴν χάριν καὶ τὴν λεπτότητα, ἡ δὲ δευτέρα τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν· θεωρεῖ δέ, τὴν μὲν πρώτην ὥς προσιδιάζουσιν μᾶλλον εἰς τὰς γυναῖκας, τὴν δὲ δευτέραν ὥς ἴδιον τῶν ἀνδρῶν: «cum autem pulchritudinis duo genera sint, quorum in altero venustas sit, in altero dignitas: venustatem muliebrem ducere debemus, dignitatem virilem» (= *De Off.* I, c. 36). Πβ. καὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος (*Νόμοι*, 802 e): «τὸ δὴ μεγαλοπρεπὲς οὖν καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀνδρείαν ῥέπον ἀρρενωπὸν φατέον εἶναι, τὸ δὲ πρὸς τὸ κόσμιον καὶ σῶφρον μᾶλλον ἀποκλῖνον θηλυγενέστερον».

3. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Ἰππ. Μείζ.*, 295c.

Ἐνταῦθα ὁ ρήτωρ ἀναγράφει ὡς παράδειγμα οἰκοδόμημά τι (= ναός), εἰς ὃ θέλει πληρωθῇ ἐν αὐτῷ ἡ ἔννοια τοῦ «καλοῦ», ἐάν, λέγει, «οἱ κίονες καὶ αἱ στοαί, αἵτινες ὑποβαστάζουσι τὸν ναὸν καὶ προσδίδουσι βεβαίως πάντα ταῦτα τὴν εἰς αὐτὸν μεγαλοπρέπειαν, πλὴν ὅμως οὐχὶ μεγαλύτερα τυγχάνει καὶ ἡ ὠφελιμότητα αὐτῶν». (= Columnae templa et porticus sustinent; tamen habent non plus utilitatis quam dignitatis).

«Ἡ μεγαλοπρεπὴς στέγη τοῦ Καπιτωλίου καὶ τῶν ἄλλων ναῶν δὲν προσδίδουσι κομψότητα εἰ μὴ μόνον τὴν ἀναγκαιότητα καὶ χάριν τῆς ὁποίας ἐδημιουργήθη αὕτη» (= κομψότης) (= Capitoli fastigium illud et ceteratum aedium non venustas sed necessitas ipsa fabricata est).

«Ἐάν νῦν ἤθελέ τις ἀναζητήσῃ τὸν τρόπον τοῦ ἀποχετεῦν τὰ ὄμβρια ὕδατα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τοῦ στεγάσματος τοῦ οἰκοδομήματος, τότε ἡ χρησιμότης τῆς στέγης (οὕσα κατ' ἀνάγκην ἐπικλινῆς κατὰ τὸ σχῆμα) τοῦ ναοῦ θὰ ἐδημιούργη δι' αὐτὸν τὴν μεγαλοπρέπειαν (= Nam cum esset habita ratio quem ad modum ex utraque tecti parte aqua delaberetur, utilitatem templi fastigi dignitas consecuta est).

Τέλος ὁ Κικέρων περικλείει τὴν ἑαυτοῦ σκέψιν διὰ τῶν κάτωθι: «ἐάν ὁ ναὸς ἔκειτο ἐν τῷ Οὐρανῷ, εἰς ὃν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πίπτωσι βροχαί, δὲν θὰ εἶχεν οὗτος ἀνάγκην στέγης καὶ μὴ οὕσης ταύτης δὲν θὰ ἀπεδίδετο εἰς αὐτὸν ἡ ἔννοια τοῦ «μεγαλοπρεποῦς» καὶ τοῦ «ωραίου» (= Si in caelo Capitolium statueretur, ubi imber esse non posset, nullam sine fastigio dignitatem habiturum fuisse videatur).

Ἐν ὀλίγαις λέξεσιν, ἐνθα σκοπιμότης καὶ συνεπῶς ὠφελιμότης ἐκεῖ καὶ ὠραιότης· ἀντιθέτως, ἐάν δὲν ὑπάρχῃ σκοπιμότης καὶ συνεπῶς μέσον, εἰς ὃ θὰ στήσῃ ἡ χρησιμότης τὸ βάθος αὐτῆς, τότε θὰ λείψῃ δι' ἡμᾶς καὶ τὸ συναίσθημα τοῦ «καλοῦ». Κατ' αὐτὸν ἡ ἀναγκαιότης μετὰ τῆς ἔννοιας τοῦ «καλοῦ» ἀποτελοῦσι ταυτόσημον ἔννοιαν.

Ἐν κατακλείδι, ὁ ἄνθρωπος ὠθούμενος ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀναγκαιότητος, ὅπως δώσῃ χρησιμοθηρικὴν μορφήν (Utilitarismus ἢ Utilismus) εἰς τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ, δημιουργεῖ οὗτος συγχρόνως ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἔννοιαν τοῦ «ωραίου»· τοῦτο θὰ προσδώσῃ καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν εἰς τὸν θεατὴν, ὅταν διὰ τῆς μορφῆς αὐτοῦ, ἦτοι τοῦ «εἶδους» (Formalismus), τοῦ ἀθροίσματος δηλαδὴ τῶν διαφόρων ἐξωτερικῶν γνωρισμάτων, ἅτινα χαρακτηρίζουσι τὸ ἀντικείμενον (κίονες, στοαί, στέγη κτλ.) συμβάλλωσι πάντα ταῦτα ὠφελιμιστικῶς πῶς εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀντικείμενον· τότε μόνον τοῦτο θὰ ἐνέχῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἔννοιαν τοῦ «καλοῦ», τουτέστι τοῦ «μεγαλοπρεποῦς» κατὰ τὸν Ρωμαῖον ρήτορα, πολιτικὸν καὶ φιλόσοφον.

Ἀναστάσιος Ν. ΖΟΥΜΠΟΣ
(Ἀθῆναι)

